

М. Чучко,
В. Грябан
(Чернівці)

ОЛЕКСАНДР МОНАСТІРСЬКИЙ – ДОСЛІДНИК ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ПОБУТУ УКРАЇНЦІВ БУКОВИНИ

Серед українських народознавців Буковини кін. XIX – поч. XX ст. помітне місце займає постать православного священика Олександра Монастирського (в чернецтві Артимона).

Народився Олександр Дмитрович Монастирський 10 червня 1857 р. в с. Лужани Кіцманського повіту на Буковині в родині православного священика. Початкову освіту одержав у рідному селі, середню здобував у першій Чернівецькій німецькій гімназії. Дуже рано включився в громадське життя [10, с. 67]. Ще будучи гімназистом, у 1870 р. виступив одним з ініціаторів створення українського академічного товариства “Со-гласіє” [11, с. 169]. У 1876–1880 рр. студіював богослов’я на православному богословському факультеті Чернівецького університету ім. Франца Йосифа I [7, с. 113; 27, с. 122]. Після закінчення навчання, в 1881 р. був рукопокладений спершу в диякони, а відтак в іереї і призначений початкуючим священиком до містечка Вашківці, що над Черемошем, у 1883 р. – переведений парохіальним адміністратором в с. Руський Банилів [5, с. 93]. З 1886 до 1896 рр. працював парохом в с. Слобода Банилів [20, с. 55–56].

Виконуючи обов’язки душпастиря у надчеремоських селах, О. Монастирський був безпосереднім спостерігачем народного життя і як багато інших тодішніх сільських священиків весь вільний час присвячував збиранню серед місцевого селянства етнографічних та фольклорних матеріалів. З кінця 80-х р. розпочалася його співпраця в цій галузі з молодим чернівецьким дослідником-народознавцем Раймундом Фрідріхом Кайндлем. Результатом їх дослідницького тандему стала публікація історико-етнографічної праці “Русини на Буковині”. У 1888 р. вона була надрукована у красназвочному альманасі “Буковий ліс”, започаткованому Р. Кайндлем у газеті “Буковінер Рундшау”, а 1889 р. вийшла окремим виданням у чернівецькому видавництві Х. Чоппа [21, с. 184; 24]. Наступного року з’явилась і друга частина твору [25].

Дослідники планували книгу як своєрідний довідник з історії та етнографії українців Буковини [22, с. 199].

Перша частина дослідження – “Про походження та поширення русинів”, автором якої був Р. Кайндль, присвячена проблемі появи на території буковинського краю українського населення [24, с. 5–36]. Друга, власне етнографічна частина праці – “Життя і заняття, знання та віра українських жителів північної частини Буковини”, написана авторами спільно [24, с. 37–87; 25, с. 5–95]. У першому розділі дослідники знайомлять читача з повір’ями і звичаями, яких притримуються руснаки щодо немовляти, як з ним обходяться. Далі вони переходять до опису дитячих ігор (“жмурки”, “урви фіст”, “дзюбки”, “коника грати”) та процесу прилучення дитини до праці [24, с. 39–42]. Досить змістовно автори змальовують парубочькі та дівочі ігри й танці [24, с. 42–46]. Окрему увагу вони звертають на любовні вірування [24, с. 46–51]. Значне місце у розділі відведено опису сватання та весілля, сюди включено також чимало весільних пісень [24, с. 51–64]. Описуючи стосунки чоловіка та дружини, дослідники вказують на другорядне становище жінки в сім’ї [24, с. 64–68]. Звертають увагу і на таке явище, як приймацтво та наймицтво [24, с. 68–70]. Завершується перший розділ оповідями про смерть та похорони [24, с. 70–74].

Другий розділ книжки присвячений опису житла, обійстя, громадського побуту, правових звичаїв та господарських занять буковинських українців [24, с. 74–87].

Друга книжка розпочинається передмовою до третього розділу, в якій дослідники роблять спробу з’ясувати дохристиянські витоки церковних свят, пов’язаних із поворотними фазами сонця [25, с. 5–14]. Далі вони переходять до безпосереднього опису святкового календаря буковинців, подають відомості про демонологічні вірування, чарівництво, лікувальну магію, космогонічні та метеорологічні уявлення, повір’я про тварини й рослини, різноманітні вірування та прикмети [25, с. 15–48].

У четвертому розділі автори подали різні фольклорні твори, як, наприклад, оповідання про кінець світу, живу воду, скарби, градового з Чорногузів, бабу Явдо-

ху, джуму, опирів, свинську кривду; казки про мудрого Соломона, добро і зло, козу та рака, півня і курку, трьох принців, пінщика тощо [25, с. 49–90]. Завершується розділ коротким аналізом міфологічної основи усної народної творчості буковинських українців [25, с. 90–95].

В цілому, не дивлячись на ряд критичних зауважень, висловлених свого часу М. Кордубою стосовно суперечностей у висвітленні обставин появи українців на Буковині, перенесення свята Маланки на надвечір'я Йордану та інші огріхи, авторам, як справедливо стверджує М. Мороз, у невеликій за обсягом праці вдалося систематизувати основні відомості про етнографічні особливості українців північної частини краю [12, с. 8–9; 22, с. 199].

Пізніше, в силу суб'єктивних причин шляхи О. Манастирського та Р. Ф. Кайндля в царині етнографії розійшлися [21, с. 184].

У 1889 р. О. Манастирський взяв активну участь в організації та проведенні першого масового паломництва віруючих краю до мощів св. вмч. Іоанна Нового в Сучаву. За це, разом з іншими священиками, одержав подяку від митрополита Буковини і Далмації Сильвестра [18, с. 418–420; 23, с. 51].

Коли постала нагальна необхідність у виданні для буковинських українців шкільного підручника Закону Божого зрозумілою їм мовою, він в числі перших подав на конкурс укладений ним “Православний катехизм для середніх шкіл в Буковині”, який було надруковано у Відні в 1892 р.

У 1893 р., з ініціативи О. Манастирського, громада с. Слобода Банилів збудувала нову парафіяльну церкву. Активність місцевого пароха не залишилась поза увагою консисторії. Він був удостоєний почесного звання екзарха і нагороджений червоним поясом [20, с. 55–56; 8, с. 32].

У 1896 р. О. Манастирського перевели до парафії у наддністрянське село Дорошівці. Тут він також займається громадською діяльністю. Пише статті та проповіді до церковно-літературного журналу “Світильник”, що видавався у Чернівцях. Зокрема, у 1897 р. він опублікував у “Світильнику” нарис “Православні церкви в Буковині”, в якому охарактеризував стан культових споруд краю до 70-х рр. XIX ст. та після, відзначивши в цьому питанні певні позитивні зрушення [16, с. 533–540].

У своїх проповідях з нагоди різних свят і подій, на прикладах із повсякденного сільського життя, він закликає селян до

здорового способу життя, застерігаючи від надмірного споживання горілки, активно виступає проти масової еміграції буковинців до Америки [17, с. 109–113; 19, с. 430–434]. Всі ці повчання були узагальнені О. Манастирським у посібнику “Молодий проповідник”, що побачив світ 1898 р. у митрополичій друкарні у Чернівцях [3, с. 3; 14]. Того ж року у Відні видано том “Буковина” багатотомного історико-красознавчого дослідження “Австро-Угорська монархія в слові і образках”, для якого О. Манастирський написав етнографічну статтю “Русини”. У 1899 р. цей том вийшов у Відні окремою книгою під назвою “Герцогство Буковина в слові і образках” [26]. У згаданій розвідці автор у стислій формі фактично повторює зміст і структуру викладу матеріалу, апробовані у праці “Русини на Буковині”, написаній у співавторстві з Р. Кайндлем, дещо доповнивши її новими матеріалами, почерпнутими у буковинських селах з-над Дністра.

Розпочинаючи огляд традицій та занять українців рівнинної та передгірної частини краю, дослідник особливо наголошує на тому, що опис народного побуту “...є присмним завданням, оскільки їх життя заховує в собі велику кількість пісень та символічних звичаїв з сивої давнини” [26, с. 228]. Автор наводить кількість українців на Буковині, цілком слушно зараховуючи до їх числа й гуцулів.

Змальовуючи життя українського селянина від народження до смерті, О. Манастирський описує опікування чоловіком вагітної жінки, народження немовляти, хрестини, виховання дитини, дитячі ігри, спілкування парубків і дівчат, допомогу дітей батькам по господарству, вбрання, молодіжні ігри і розваги, зокрема “данець”, громадську взаємодопомогу, вечорниці, любовні ворожіння дівчат, сватання, заручини, весілля, стосунки чоловіка і жінки в сім'ї, ведення домашнього господарства, їжу, спілкування з громадою, будівництво житла та його обладнання, господарські будівлі, стосунки між сусідами, сільське самоврядування, правові уявлення, календар свят, вірування про чортів та духів, чарівництво, тлумачення снів і прикмет, лікувальну магію, уявлення про космічні та атмосферні явища, смерть і поховальну обрядовість, погляди щодо кінця світу [26, с. 228–271].

У лютому 1899 р. заходами українських політиків на чолі з М. Васильком отця О. Манастирського призначено консис-

горським радником і піднесено в архіпресвітери-ставрофори [1, с. 1; 2, с. 2].

У 1901 р. він змінив на посаді редактора української частини журналу "Світильник" перестарілого і хворого Ісидора Воробкевича [15, с. 230–231].

Навесні 1902 р. О. Манастирський разом з професором університету, доктором Т. Тарнавським з дозволу Міністерства віросповідань і освіти та з благословення митрополита Буковинського і Далматинського Володимира Репти, здійснив подорож православними землями, маючи на меті ознайомитись з чином богослужіння та внутрішнім облаштуванням храмів. Протягом березня-травня вони побували у Румунії, Сербії, Австрійській Сербії та Туреччині, відвідали Вселенського патріарха в Константинополі і навіть удостоїлися до співслужіння з ним під час пасхальної відправи. У планах були також відвідини Російської імперії, але раптова смерть дружини спонукала О. Манастирського повернутися до Чернівців. Лише у вересні йому вдалося здійснити подорож до Росії, де він відвідав церкви С-Петербурга, Москви та київські святині. Звіт про результати своєї подорожі він опублікував у журналі "Світильник" за 1903 р. під назвою "Мое путешествие по православном свете" [13,

с. 27–43, 99–115, 163–179, 227–243, 283–299, 345–349].

У 1905 р. О. Манастирський став ієромонахом, прибравши собі ім'я Артимон [8, с. 32]. У 1906 р. він виступив одним із членів-засновників "Товариства руських православних священників на Буковині" [4, с. 13, 43].

1910 р. його піднесено в сан архімандрита. А у вересні 1913 р. призначено генеральним вікарієм та консисторським архімандритом. Багаторічна сумлінна праця отця Артимона була відзначена орденом залізної корони III класу [8, с. 32; 11, с. 381].

У 1918 р. австрійська влада відправила його на пенсію [6, с. 11]. Помер у 1920 р. у Чернівцях [9, с. 153]. Похований на міському християнському кладовищі. Могила, на жаль, не збереглася.

Як і більшість діячів буковинського українства кін. XIX – поч. XX ст. О. Манастирський був людиною багатогранної діяльності та широких зацікавлень. Він не лише опікувався душами своїх парафіян, але й сприяв просвіті простого народу, виступивши дослідником та популяризатором його традиційної культури.

1. Буковина. – 1899. – 27 січня (8 лютого).

2. Буковина. – 1899. – 21 лютого (5 марта).

3. Буковински Вѣдомости. – 25 (6 октября).

4. Звідомлене з діяльності "Товариства руських православних священників на Буковині" за час від 19 червня (2 липня) 1906 до 1 (14 мая) 1914. – Чернівці: з друкарні тов. "Руська Рада" в Чернівцях, 1914. – 67 с.

5. Foaiia Ordinaciunilor Consistoriului arhiepiscopesc in afacirile Archidiecesei ortodoxe – orientale a Bucovinei. Anul 1883. – Cernauti: Tipografia arhiepiscopala, 1884. – 149 p.

6. Foaiia Ordinaciunilor Consistoriului arhiepiscopesc in afacirile Archidiecesei ortodoxe – orientale a Bucovinei. Листок розпорядків архієпископської консисторії в справах прав. – схід. Буковинської Архідієцезії. Anul 1918. – Cernauti: Societati tipografica bucovineana in Cernauti, 1918–143 p.

7. Schematismus der Bukowinaer gr.-or. Arhiepiscopal-Diozese fur das Jahr 1878. – Czernowitz, 1878. – 148 s.

8. Schematismus der Bukowinaer gr.-or. Arhiepiscopal-Diozese fur das Jahr 1914. – Czernowitz, 1914. – 192 s.

9. Арсенич П., Пелипейко І. Дослідники та краєзнавці Гуцульщини. – Косів: Писаний камінь, 2002. – 280 с.

10. Буковина. Визначні постаті: 1774–1918 (Біографічний довідник) / Автор упорядник О. М. Павлюк. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – 252 с.

11. Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 574 с.

12. Кордуба М. Розвідки Д-ра Раймунда Фридриха Кайндля з етнографії руської // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – Львів, 1896. – Т. XI. – Кн. III.

13. Манастирський А. Мое путешествие по православномъ свѣтъ // Candela. Foaiie bisericasca-literara. Anul 1903. – Cernăuți, 1903.

14. Манастырський А. Молодий проповідникъ. – Черновць, 1898. – 144 с.
15. Манастырський А. Отзывъ къ православному буковинскому клиру // Candela. Foaie bisericeasca-literara. Anul 1901. – Сernгуіоі, 1901.
16. Манастырський А. Православни церкви въ Буковине // Candela. Foaie bisericeasca-literara. Anul 1897. – Сernгуіоі, 1897.
17. Манастырський А. Проповедь о святкованью недель и святъ // Candela. Foaie bisericeasca-literara. Anul 1897. – Сernгуіоі, 1897.
18. Манастырський А. Проповедь сказана въ Сучавъ при мошах св. вмч. Іоанна Новаго // Candela. Foaie bisericeasca-literara. Anul 1889. – Сernгуіоі, 1889.
19. Манастырський А. Проповедь сказана против еміграції въ Америку // Candela. Foaie bisericeasca-literara. Anul 1897. – Сernгуіоі, 1897.
20. Манастырський А. Прощальная проповідь при отходъ изъ парохіи // Candela. Foaie bisericeasca-literara. Anul 1896. – Сernгуіоі, 1896.
21. Масан О. Приятель українського народу (Р. Ф. Кайндль та його “Гуцули”) // Кайндль Р. Ф. Гуцули: Їх життя, звичаї та народні перекази. – Чернівці: Молодий буковинець, 2000.
22. Мороз М. Етнографічна діяльність Раймунда Кайндля // Записки Наукового Товариства імені Т. Шевченка. – Львів, 1992. – Т. ССХХІІІ.
23. Пивоваров С., Чучко М. Святий великомученик Іоанн Новий і перше масове паломництво прочан до Сучави // Світильник. Церковно-богословський журнал. – Чернівці, 2000. – № 5.
24. Kaindl R. F., Manastyrski A. Die Rutenen in der Bukowina. – Czernowitz: Buchdruckerei H. Czopp, 1889. – Erster Theil. – 87 s.
25. Kaindl R. F., Manastyrski A. Die Rutenen in der Bukowina. – Czernowitz: Buchdruckerei H. Czopp, 1890. – Zweiter Theil. – 98 s.
26. Manastyrski A. Die Rutenen // Herzogthum Bukowina in Wort und Bild. – Wien: Verlag vom Eduard Beiyer, o. /J.
27. Norst A. Alma mater Francisco-Josephina. Festschrift zu deren 25-jachrigem Bestande. – Czernowitz, 1900. – 134 s.